

MAXSUS EHTIYOJGA EGA BOLALARNI O'QITISHGA
PSIXOLOGIK YORDAM

Denov tadbirkorlik va pedagogika insituti, Pedagogika fakulteti
“Pedagogika yo'nalishi 8P-22-guruh 4-bosqich talabalari

Meligaliyeva Yulduz Abdimalikovna,

Abdufattoyeva Iroda Farshod qizi

meligaliyevayulduz075@gmail.com

Tel: +998885342302

Annotatsiya: maqolada alohida ehtiyojli bolalarning rivojlanishi va tarbiyasining psixologik xususiyatlari yoritilgan. Ota-onalar tomonidan bolalarni fiziologik, psixologik jihatdan boricha qabul qilish, bolaning psixologik va emotsional holatini inobatga olgan xolda tarbiyalash lozimligi haqida to'xtalib o'tilgan.

Kalit so'zlar: alohida ehtiyojga ega bo'lgan bolaning rivojlanishi, ijtimoiylashuvi, moslashuv muammolari, tarbiya, oilada mehr-muxabbat, bola va ota-onalar psixologiya, ruhiy-emotsional holati.

Abstract: The article discusses the psychological characteristics of the development and upbringing of children with special needs. It emphasizes the need for parents to accept children as they are physiologically and psychologically, and to educate them taking into account the psychological and emotional state of the child.

Keywords: development of a child with special needs, socialization, adaptation problems, upbringing, love in the family, psychology of the child and parents, psycho-emotional state.

Аннотация: В психологические особенности развития и воспитания детей с особыми потребностями. Подчеркивается необходимость принятия родителями детей такими, какие они есть в

физиологическом и психологическом плане, и воспитания их с учётом психоэмоционального состояния ребёнка.

***Ключевые слова:** развитие ребенка с особыми потребностями, социализация, проблемы адаптации, воспитание, любовь в семье, психология ребенка и родителей, психоэмоциональное состояние.*

“Agar bola himoyalanganlik tuyg‘usi bilan yashasa, u o‘ziga ishonishni o‘rganadi. Agar bolani qabul qilishsa, u sevishni o‘rganadi. Agar bolani tan olishsa, u o‘zining oldiga maqsadlar qo‘yishni o‘rganadi. Agar bolani ma’qullashsa, u o‘zini sevishni o‘rganadi. Agar bola do‘stona muhabbat ichida yashasa, u biladi, yashash uchun eng qulay joy bu oila”. **(T.Djinot)**

KIRISH: Ma’naviy yetuklikka erishishning eng avvalo, oiladan farzandlardagi ma’naviy sifatlarni tarbiyalashdan boshlash kerak. Chunki, boladagi ko‘pgina ma’naviy sifatlarning rivojlanishida oiladagi ma’naviy muhim asosiy omil bo‘lib hisoblanadi. Shuning uchun ham oilaviy ma’naviy muhit bolaga kelajakda asqotishi mumkin bo‘lgan ma’naviy dunyoqarashgina emas, balki bolaga butun umri davomida zarur bo‘lgan bilimlarga ega bo‘lishga, uning real hayoti muammolarini samarali har qilishga mustahkam ma’naviy asos bo‘la oladi. Shu sababli oila faqatgina ota-onalarning ma’naviy yetukligi va intellektual salohiyatligi o‘ta muhimdir. Bu oilada ota-onalarning farzandlar tarbiyasidagi mahoratiga bog‘liq bo‘ladi, chunki ularning bola tarbiyasi borasidagi mahoratning yuqori darajasi insonning barcha bilimlar, malakalar va ko‘nikmalar uyg‘unligida namoyon bo‘ladi va ularning faoliyati bola ma’naviy axloqining asosini tashkil etadi. Alohida ta’limga ehtiyoji bo‘lgan bola ham barcha bolalardek bola hisoblanadi va u tan olinishi, hurmatga sazovor bo‘lishiga haqlidir. Bola, u qanday holatda va qanday imkoniyatga ega bo‘lishidan qat’iy nazar har doim kattalar yordamiga muhtojdir. Uni ajratish yoki alohida nom bilan atash insonparvarlik nuqtai nazariga to‘g‘ri kelmaydi. Alohida ta’limga ehtiyoji bo‘lgan bolalarga nisbatan “anomal bolalar”, “nogiron bolalar”, “ko‘r bolalar”, “kar bolalar”, “aqli zaif

bolalar”, “harakat tayanch a’zolari falajlangan bolalar” va x. k. tushunchalar ishlatilib kelindi. Ammo ushbu tushunchalar alohida ta’limga ehtiyoji bo’lgan bolalarni huquqlarini poymol qiladi. Ota-onalarga ham salbiy ta’sir etadi. Alohida ta’limga ehtiyoji bo’lgan bolalar normal rivojlanishdagi bolalar kabi topshiriq va vazifalarni tezlik bilan mukammal amalga oshira olmasalarda, ammo imkoniyat darajasida bajara oladilar. Bolaning huquqlarini himoya qilish, ularga ijobiy munosabatda bo’lish tarbiyalashning muhim usulidir. Shuning uchun ham tahqirlashlarga yo’l qo’ymaslik talab etiladi.

Alohida ta’lim ehtiyojli bolalarga ta’lim-tarbiya berishda ota-ona va o’qituvchining teng hamkorlikda ish olib borishlari muhim ahamiyat kasb etadi. YUNISEFning inklyuziv ta’lim bo’yicha tavsiyalaridagi “Oilaning alohida ta’limga ehtiyoji bo’lgan bolalar ta’limida butun hayoti, ayniqsa, rivojlanishining ilk davrlaridagi ishtiroki muhim rol o’ynashi”, “Ota-onalar va mahallaning jalb etilishi sinfda va sinfdan tashqarida ham inklyuziv ta’limning sifati uchun muhim” ekanligi va “Ota-onalar va maktab o’rtasidagi ijobiy munosabatlarning bolalarning hayotiy pozitsiyasi va ta’lim sohasidagi yutuqlariga ta’sir etishi”, “Bu nafaqat alohida ta’limga ehtiyoji bo’lgan bolalar, balki ota-onalar, sinfdoshlar, pedagoglar va maktab uchun ham foydali” ekanligi kabi qator omillar inklyuziv ta’lim sharoitida maktab va ota-onalar hamkorligining dolzarbligidan dalolat beradi¹. Ta’limga inklyuzivlikni rivojlantirish sharoitida o’qituvchi ba’zan psixologik qo’llab-quvvatlash tizimini tashkil etishi kerak, ba’zan esa psixologik yordam va nazorat, ya’ni kasbiy tajribani professional darajada birgalikda tahlil qilishda, aniq holat, salbiy his-tuyg’ularni yengish lozim. Bunday yordamni ko’rsatish uchun maktab psixologi o’z ishiga mas’uliyat bilan proffisional tarzda yondoshishi muhimdir. O’qituvchi va o’quvchilar bilan muloqot qilish va ularning

¹ “Alohida ta’lim ehtiyojlari bo’lgan bolalarga ta’lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PQ-4860-son qarori.

psixologik holati va hususiyatlarini o'rganishi, o'z maslahatlari bilan konsultatsiya berishi hamda o'qituvchining kasbiy faoliyatini tahlil qilish usullarini bilishi lozim. Shu bilan birga, o'qituvchining ishonchi uslubiy yordamga ega professionalni shakllantirish uchun muhimdir. Rivojlanish talab etiladigan umumiy pedagogik texnologiyalar, rivojlanayotgan dars modellari, qo'llab-quvvatlash va bolalarning hamkorligi, otaonalarini pedagogikaga jalb qilish ta'lim sifatini oshishiga omil hisoblanadi. O'qituvchining o'quvchilarga moslashuvchanligi, o'quvchini darslarga bo'lgan qiziqishini oshirish va boshqa tomondan ta'lim jarayoni doirasini saqlash, bolaning imkoniyatlarini ko'ra olish, ularni iqtidorlarini namoyish qilishga yordam berib ijodiy salohiyatini oshirish, o'quvchini erishgan yutuqlarini rag'batlantirish ularni qo'llab-quvvatlash borasida ishlar amalga oshiriladi. Birinchi navbatda alohida ta'limga ehtiyoji bo'lgan bolada o'ziga bo'lgan ishonchni shakllantiruvchi mashg'ulotlarni olib boriladi. O'qituvchi bola uchun samarali o'quv materiallari va usullarini tanlab olishi maqsadga muvofiqdir. Shuningdek rasmlar, raqamli va tarmoq resurslaridan, o'quv filmlaridan, audio yozuvlardan ham foydalanishi mumkin. Mashg'ulotlarga materiallarni tayyorlashda bolaning qiziqishlari, bajara olish imkoniyatlari hisobga olinadi.

Mashg'ulotlar davomida alohida ta'limga ehtiyoji bo'lgan boladan vazifalarni sinfdagi boshqa bolalardan qabul qilingani kabi qabul qilinadi va ruhlantiriladi. Yutuqlarini va kamchiliklarini ham o'z o'rnida tushuntiriladi. Bunday jarayon alohida ta'limga ehtiyoji bo'lgan bolada o'ziga bo'lgan ishonch tuyg'usini shakllanishida muhim o'rin tutadi. Bolaning boshqa bolalardan kam emasligi, uning ham o'ziga yarasha qobiliyati va iste'dodi bor ekanligini yuzaga chiqaruvchi ta'limiy va tarbiyaviy usullardan foydalanish juda muhim. Agar inklyuziv ta'lim jarayonida o'zaro ko'ngilli muhit yuzaga kelsa va unda bolalar faol ishtirok etsalar, bunday ta'lim barcha bolalar uchun foydali va yaxshi naf keltiradi. Hamkorlik umumiy maqsadlarga erishish uchun birgalikda ishlashni anglatadi. Birgalikda ta'lim olish dars o'tish jarayoning

faol shakli bo'lib, unda bolalar kichik guruhlarda muayyan topshiriqni bajarish uchun birgalikda ishlaydilar. O'zaro guruhlarda ko'proq bellashuvlar, viktorinalar, taqdimotlar o'tkazish natijasida alohida ta'limga ehtiyoji bo'lgan bolalarda faollik oshadi. Shuningdek mustaqil va erkin fikrlash jarayonlari ham oshadi. Shuni alohida ta'kidlab o'tish kerak-ki, o'qituvchi boladagi iste'dodni ko'ra bilishi kerak.

XULOSA: Xulosa qilib aytganda, bugungi kunda alohida ehtiyojli bolalarning jamiyat hayotida o'z o'rinlarini topishlari uchun keng sharoitlar yaratilgan. Lekin yuqorida ta'kidlanganidek, bolaning jamiyatga uyg'unlashuvida albatta oilaning o'ri juda katta. Chunki, oila bolani qanday bo'lsa shundayligicha qabul qilsa, jamiyat ham uni shundayligicha qabul qiladi. Ispaniya davlatida Daun sindromiga ega Pablo Pineta kinoda asosiy rolini ijro etgan va o'zining shaxsiy televideniesi mavjud bo'lgan shaxs. Undan intervyu olinganda bu yutuqlarga u oilasi uni qanday bo'lsa shundayligicha qabul qilib, oddiy bolalar qatori tarbiyalashgani tufayli erishganini aytib o'tadi. Demak, bolaning rivojlanishi va kamol topishida oilaning o'ri beqiyosdir. O'qish va o'qitishning samarali usullaridan foydalanishda alohida ta'lim ehtiyoji bo'lgan bolaning bilim darajasi va imkoniyatlarini e'tiborga olinadi. Bunday yondoshuvlar alohida ta'lim ehtiyoji bo'lgan boladagi qo'rqish, tortinchoqlik kabi hislatlarni bartaraf etishga yordam beradi. Ayniqsa, tortinchoqlikni sinfda do'stona muhitni yaratish orqali bartaraf etiladi. Sinfdoshlari unga nisbatan achinish bilan qaramasliklarini oldini olish, o'qituvchidan kattagina pedagogik mahorat talab etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ganieva M.X. Alohida ehtiyojga ega bolalarning ijtimoiy himoyasi va jamiyatga uyg'unlashuvi/ Xalqaro forum materiallari. «Sotsialnoe partnerstvo v sfere sotsialnoy zaщitы detey i semey». Tashkent, 4-5 dekabr 2015 y.
2. Karimova V. Oila psixologiyasi: Pedagogika oliy o'quv yurtlari talabalari uchun darslik. – T.: 2008 – 152 b.

3. “Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4860-son qarori.
4. Mirziyoyev Sh.M. Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. 2-jild. – Toshkent: «O‘zbekiston», 2018. – 508-b